

Łódź, 8 listopada 2017 r.

Dr hab. Józef Jagieła
prof. nadzw. Uniwersytetu Łódzkiego
Katedra Postępowania Cywilnego II
Uniwersytet Łódzki

Ocena
rozprawy habilitacyjnej, dorobku naukowego
oraz innych form aktywności naukowej, organizacyjnej i dydaktycznej
dra Roberta Kulskiego

I. Ocena rozprawy habilitacyjnej

Rozprawa habilitacyjna dra Roberta Kulskiego pt. „Ochrona interesów zbiorowych w postępowaniu cywilnym”, Warszawa 2017, s. 469, stanowi jeden z zasadniczych kierunków badań naukowych Autora na gruncie postępowania cywilnego. Problematyka ta pojawiła się wraz z rozwojem współczesnej cywilizacji, w której wyłoniła się i rozwinęła "masowość" działania - masowa produkcja, masowa dystrybucja i masowa konsumpcja. "Masowość" działania, stanowiąca cechę nowoczesnej ekonomii wpływa także na relacje społeczne, które w związku z tym coraz częściej przybierają charakter zbiorowy, zamiast pojedynczych (indywidualistycznych). To zaś generuje nowe zjawiska, które mogą być korzystne lub szkodliwe dla poszczególnych podmiotów lub zbiorowości, niekiedy nawet bliżej nieokreślonych, jak chociażby zawieranie umów sprzedaży dóbr i świadczenia usług przez przystąpienie, czy oddziaływanie podmiotów prowadzących działalność gospodarczą na środowisko. Pojawiły się zatem interesy zbiorowe rodzące konflikty społeczne, które przekształcają się w konflikty prawne, wymagające nowych regulacji i w konsekwencji nowego sposobu ich ochrony. Sposób udzielania ochrony prawnej ukształtowany w tradycyjnym modelu postępowania cywilnego, ukierunkowanym na ochronę interesów indywidualnych okazuje się bowiem często nieadekwatny i nieefektywny do ochrony interesów zbiorowych. Stąd też wyłania się problem "nowego" sposobu ochrony interesów zbiorowych.

Problem ochrony interesów zbiorowych w polskim postępowaniu cywilnym nie jest nowy. Po raz pierwszy pojawił się już w latach osiemdziesiątych (w ustawie z dnia 31.1.1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska, t. jedn. Dz.U. z 1994 r., nr 49, poz. 196 ze zm.; w ustawie z dnia 28.1. 1987 r. o przeciwdziałaniu praktykom monopolistycz-

nym w gospodarce narodowej, t. jedn. Dz.U. z 1999, nr 52, poz. 547 ze zm.). Zyskał natomiast na znaczeniu po przemianach społeczno-gospodarczych w 1990 roku, a stał się przedmiotem szerokiego zainteresowania doktryny po wejściu w życie ustawy z dnia 17.12.2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym (Dz.U. nr 7, poz. 44 ze zm.), jednak z ukierunkowaniem na ochronę jednego z rodzajów interesów zbiorowych, tj. interesów grupowych.

Potrzeba ochrony interesów zbiorowych została dostrzeżona i podjęta w postępowaniu cywilnym państw obcych znacznie wcześniej niż w polskim postępowaniu cywilnym. Znajduje to wyraz nie tylko w mniej lub bardziej szczegółowych regulacjach prawnych, ale także w bogatym orzecznictwie i dorobku literatury, zwłaszcza Stanów Zjednoczonych Ameryki. Nietrudno zauważyć, że regulacje zawarte w systemach prawnych państw obcych oraz wypracowane tam orzecznictwo i wypowiedzi doktryny nie pozostają obojętne dla jeszcze kształtującego się polskiego ustawodawstwa w tym przedmiocie. Stąd też praca ma w znacznym stopniu charakter komparatystyczny. Znajduje to wyraz nie tylko w rozdziale piątym, w którym zostały przedstawione nowe sposoby ochrony interesów zbiorowych w obcych systemach prawnych, ale również przy omawianiu poszczególnych sposobów ochrony tych interesów w polskim postępowaniu cywilnym i instytucji procesowych takich jak legitymacja procesowa, moc wiążąca wydanego orzeczenia, czy powaga rzeczy osądzonej.

Zabieg ten należy uznać za uzasadniony, jeśli zważyć, że Habilitant nie ogranicza się jedynie do przytoczenia obcych uregulowań, ale szeroko wykorzystując wypowiedzi orzecznictwa i dorobek literatury, wskazuje także na pozytywne i negatywne aspekty przyjętych tam rozwiązań i możliwość ich wykorzystania. Szeroki kontekst komparatystyczny w tym przypadku ma doniosłe znaczenie teoretyczne i praktyczne ze względu na postępującą globalizację procesów gospodarczych, jak również na fakt, że ochrona interesów zbiorowych w polskim postępowaniu cywilnym pozostaje nadal w sferze kształtowania się. Wskazuje na to chociażby ostatnia zmiana ustawy z 17.12.2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym dokonana ustawą z dnia 7.4.2017 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ułatwienia dochodzenia wierzytelności (Dz.U. z 2017 r., poz. 933), czy przepisów w sprawach o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone ustawą z 5.8.2015 r., Dz.U. z 2015, poz. 1634).

Ochrona interesów zbiorowych w polskiej literaturze podejmowana jest na ogół w sposób sektorowy, czyli w odniesieniu do poszczególnych interesów, np. grupowego, konsumentów, czy w zakresie ochrony środowiska i z tej też perspektywy analizowane są spo-

soby ochrony tych interesów. Rozprawa habilitacyjna dra Roberta Kulskiego obejmuje natomiast całość tej problematyki, definiuje interesy zbiorowe, klasyfikuje je i wskazuje wchodzące w rachubę sposoby ochrony. Stanowi zatem ujęcie kompleksowe, które dotychczas nie miało miejsca, uzupełniając jednocześnie dotychczasowe wypowiedzi dotyczące poszczególnych segmentów ochrony interesów zbiorowych. Stanowi zatem studium poświęcone ochronie interesów zbiorowych całościowe i oryginalne, ukierunkowane na odrębności konstrukcyjne i osiąganie efektywności ochrony prawnej udzielanej tym interesom. Z tych też przyczyn, jak i ze względu postępujące zmiany cywilizacyjne pociągające za sobą zmiany w sferze ekonomicznej, rodzące niejednokrotnie poważne konflikty społeczne w szerszym wymiarze (obejmujące interesy zbiorowości) przeradzające się w konflikty prawne, wybór tematu rozprawy wypadła uznać za trafny.

Pierwszym zagadnieniem, które podał analizie Habilitant po uwagach wprowadzających, określających problem badawczy, zakres rozważań i stosowane metody badawcze (Wstęp) jest wyjaśnienie pojęcia interesu, jego istoty i znaczenia w prawie (Rozdział I). Zgodzić się należy z zapatrywaniem, że słowo "interes" używane w różnych sferach życia społecznego, w różnym znaczeniu, często trudnym do zdefiniowania ma jednak "coś" wspólnego. Kojarzone jest bowiem z pewną potrzebą, wartością dobrem, korzyścią czy w końcu z zyskiem (s. 8). Mimo że interes wyraża się w relacji pomiędzy jednostką lub zbiorom jednostek, a jakimś obiektem przynoszącym lub mogącym przynieść tej jednostce lub jednostkom łącznie określoną korzyść i powstaje poza prawem, prawo ze względu na swój cel definiuje jednak interesy, które powinny być prawnie uznawane i chronione. Interes określony przez prawo stanowi zatem interes prawny w odróżnieniu od interesu faktycznego, który nie został uznany przez prawo i tym samym nie korzysta z ochrony prawnej. Podzielić zatem wypadła stanowisko Habilitanta, że źródłem interesu prawnego jest zawsze norma prawna i interes ten stanowi przedmiot ochrony udzielanej w postępowaniu cywilnym (s. 20).

Zgodzić się także należy z zapatrywaniem, że współcześnie ochrona prawna udzielana w postępowaniu cywilnym nie ogranicza się do ochrony interesów indywidualnych, lecz w coraz szerszym zakresie obejmuje także interesy określane jako zbiorowe, rozproszone bądź rozdrobnione, a w konsekwencji chronione podstawowe prawa i obowiązki nie są już prawami i obowiązkami wyłącznie indywidualnymi (s. 26-27). Z interesów tych (zbiorowych) wynikają bowiem uprawnienia, które nie są ani publiczne, ani prywatne, ale pośrednie (s. 310). Podzielając ten kierunek zapatrywań Habilitanta, wydaje się jednak zbyt kategoryczna teza o odrzuceniu podziału na prawo publiczne i prywatne, tylko dlatego, że po-

jawiała się kategoria uprawnień pośrednich - zbiorowych, lokujących się pomiędzy uprawnieniami wynikającymi z prawa prywatnego i publicznego (s. 310). Bardziej poprawne wydaje się przyjęcie, że podział ten utracił dychotomiczny charakter. Przyjęcie tego zapatrywania nie podważałoby także koncepcji Habilitanta, że legitymacja procesowa reprezentanta grupy oparta jest na zasadzie podstawienia procesowego w miejsce członków grupy.

Posługując się metodą prawnoporównawczą Habilitant dokonał zidentyfikowania interesów zbiorowych oraz ich klasyfikacji (Rozdział II). Wykazał przy tym, że pojęcie to chociaż powszechnie przyjmowane w zagranicznej literaturze prawniczej (zagranicznej) różnie jest pojmowane. Także przyjęte w systemach prawnych państw obcych środki ochrony tych interesów wykazują daleką odmiennność. Właśnie na bazie tych różnic oraz ze względu na brak w przepisach prawa polskiego wystarczających podstaw do określenia istoty i rodzajów interesów zbiorowych Habilitant wyróżnił dwa rodzaje interesów zbiorowych, a mianowicie "rzeczywisty interes zbiorowy" i "rzekomy interes zbiorowy". Pierwszy z nich ma charakter niepodzielny w tym znaczeniu, że rozpatrywany jest jedynie jako całość, należący do określonej zbiorowości, np. interes w czystym powietrzu, drugi natomiast stanowi sumę zidentyfikowanych, określonych personalnie interesów indywidualnych określonej grupy, która obejmuje pewną liczbę policzalnych i identyfikowalnych podmiotów.

Autor dokonując wyodrębnienia interesów zbiorowych spośród interesów innego rodzaju, przeciwstawia się ścisłemu łączeniu interesów zbiorowych z publicznym. W dalszej części wywodu dostrzega jednak, że w miarę rozwoju życia społecznego mamy do czynienia z coraz większą sferą interesów pokrywających się lub zachodzących na siebie, co dotyczy przede wszystkim interesów społecznych i zbiorowych, publicznych i ogólnych, a nawet nakładaniem się interesu zbiorowego pojęciowo z interesem publicznym, bądź społecznym (s. 75-76). W związku z tym, proponuje inny niż wyżej wskazany dychotomiczny podział interesów na indywidualne i ponadindywidualne, oparty na jednym kryterium układu cech sprzecznych. Oznacza to, że zbiory tych interesów nie mają cech wspólnych. Cechą interesów indywidualnych jest to, że dotyczą wyłącznie "życia" jednostki, niezależnie od innych osób. Natomiast interesy ponadindywidualne charakteryzują się tym, że są czymś więcej niż interesem jednostki, przekraczają wymiar indywidualny i stanowią je interesy społeczny, publiczny, jak i wyróżnione wcześniej interesy zbiorowe (rzeczywistego i rzekomego interesu zbiorowego).

Potrzebę wyróżnienia interesów zbiorowych spośród innych interesów (indywidualnych, społecznych, publicznych) Habilitant uzasadnia względami teoretycznymi i prak-

tycznymi. Jego zdaniem pozwala to określić kiedy mamy do czynienia z ich naruszeniem, pod jakimi warunkami interesy te są chronione oraz jakie sposoby i konstrukcje procesowe właściwe są do ich ochrony. W tym też kierunku podążają dalsze rozważania pracy.

Kolejnym zatem zagadnieniem poddanym analizie jest ochrona interesów zbiorowych w postępowaniu cywilnym w kontekście celu i funkcji ochronnej tego postępowania. Dokonując ustaleń odnośnie celu i funkcji postępowania Habilitant opowiedział się za poglądem dokonującym dystynkcji pomiędzy tymi pojęciami, przeciwstawiając się pogładowi utożsamiającemu te pojęcia (Rozdział III). Istotnym elementem tych rozważań jest tzw. "ekspansja funkcjonalna", rozumiana jako potrzeba i wzrost znaczenia ochrony interesów ponadindywidualnych przy czym nie tyle społeczeństwa jako całości, ile określonych zbiorowości i jej przejawy w różnych systemach prawnych. Zbędna w związku z tym wydaje się szczegółowa analiza poglądów doktryny polskiej na temat celów i funkcji postępowania cywilnego. Zróżnicowane kierunki zapatrywań w tym zakresie zostały bowiem już dawno wyznaczone i obecnie są zasadniczo powielane z mniejszymi lub większymi odchyleniami i nic nie wskazuje na to aby doszło do przełomu i wypracowania jeżeli nie wspólnego, to przynajmniej zbliżonego stanowiska. Wystarczające byłoby zatem opowiedzenie się za jednym z kierunków i podanie jego podstawowych założeń.

Potrzeba i wzrost znaczenia ochrony interesów ponadindywidualnych, związane z rozwojem społecznym wymagały rozważenia na ile ochrona ta może być realizowana w tradycyjnym, ukierunkowanym z reguły na ochronę interesów indywidualnych modelu postępowania cywilnego, dominującym we współczesnych systemach procesowych. Habilitant po dokonaniu analizy instytucji procesowych na gruncie polskiego postępowania cywilnego uznał, że spośród tradycyjnych rozwiązań procesowych dotyczących ochrony sądowej, do ochrony interesów zbiorowych można zaliczyć współuczestnictwo procesowe, przede wszystkim formalne (art. 72 § 1 pkt 2 k.p.c.), połączenie przez sąd kilku oddzielnych spraw do łącznego rozpoznania lub rozstrzygnięcia (art. 219 k.p.c.), interwencję uboczną (art. 76 i nast. k.p.c.) oraz udział prokuratora w postępowaniu cywilnym (art. 7, 55-60 k.p.c.) i innych podmiotów działających na tych samych zasadach co prokurator. W następstwie analizy tych instytucji doszedł do niewątpliwie trafnego wniosku, że instytucje te w obecnym kształcie nie przystają do potrzeb ochrony interesów zbiorowych. Każda z nich, a w szczególności współuczestnictwo procesowe wymagałoby zaangażowania znacznej liczby uczestników, nawet kilka tysięcy, co mogłoby sparaliżować działalność sądu na długi okres czasu, jak tego dowodzi podany przez autora w rozprawie przykład sprawy przeciwko Deutsche Telekom. Ponadto nie we wszystkich przypadkach byłoby

możliwe wystąpienie wszystkich członków danej zbiorowości zainteresowanych łącznym rozstrzygnięciem, wręcz przeciwnie, przepisy regulujące tę instytucję możliwość taką wyraźnie ograniczają przede wszystkim ze względu na właściwość i sposób reprezentacji. Zastosowanie tych instytucji procesowych nie prowadzi także do jednolitego rozstrzygnięcia wszystkich spraw i związania wydanym orzeczeniem wszystkich uczestników danego postępowania, o co w sprawach o ochronę interesów zbiorowych chodzi najbardziej.

Ochrona interesów zbiorowych potrzebuje natomiast sposobów, które nie wymagają z jednej strony dokonywania w postępowaniu oddzielnych czynności przez każdego z wielu uczestników z osobna, z drugiej zaś będą zwalniały sądy od wielokrotnego rozstrzygania tych samych kwestii. Dlatego też należy zgodzić się z Habilitantem, że wyłania się potrzeba poszukiwania nowych, alternatywnych rozwiązań problemów procesowych występujących na tle spraw o ochronę interesów zbiorowych. Postępowanie cywilne powinno niewątpliwie reagować na nowe zjawiska pojawiające się we współczesnej cywilizacji i kreować nowe sposoby efektywnej ochrony prawnej dla potrzeb ochrony interesów ponadindywidualnych. Sposoby te powinny zapewniać efektywną realizację funkcji postępowania cywilnego poprzez ułatwienia dostępu do sądu, jak najszybszego i sprawiedliwego rozstrzygnięcia sprawy, które będzie zapewniało ochronę prawną kompletną, obejmującą w całości chroniony interes ponadindywidualny, a odrębnie interesy indywidualne poszczególnych członków zbiorowości. Habilitant wskazuje, że można to próbować osiągnąć w dwojaki sposób; albo przez rewolucję procesową, albo przez pragmatyczną reformę procesową.

Rewolucja miałyby polegać na całkowitej zmianie, a nawet odrzuceniu dotychczasowego schematu i wprowadzenie całkowicie nowego modelu postępowania cywilnego dostosowanego do ochrony interesów zbiorowych. Wówczas całkowitej zmianie musiałyby ulec system kontradyktoryjny, zasada ustności, zasada bezpośredniości, koncentracji materiału procesowego, równości i autonomii stron, regulacje dotyczące legitymacji procesowej i dowodów. Pragmatyczna reforma procesowa polegałaby z kolei na reformie (zmianie) obowiązujących przepisów prawa procesowego. Ostatecznie opowiada się jednak za drugą drogą, uznając że dla większości spraw właściwy jest tradycyjny model postępowania cywilnego, natomiast dla efektywności ochrony interesów zbiorowych wystarczające jest uzupełnienie dotychczasowego systemu prawa procesowego dla potrzeb tej ochrony. Ochrona interesów zbiorowych powinna zatem nawiązywać do klasycznych instytucji i konstrukcji procesowych tak daleko, jak jest to możliwe i na tej podstawie poszukiwać i kreować nowoczesne sposoby ochrony tych interesów w postępowaniu cywilnym.

Poszukując nowych rozwiązań dla potrzeb ochrony interesów zbiorowych, Habilitant przeprowadził szczegółowe badania obcych systemów prawnych, przedstawiając wady i zalety przyjętych w nich rozwiązań oraz występujące trendy, wykorzystując przy tym orzecznictwo, głównie sądów federalnych Stanów Zjednoczonych oraz wypowiedzi literatury (Rozdział V). Istotnym efektem tych badań było określenie nowych sposobów ochrony interesów zbiorowych i osiągane skutki z punktu widzenia ekonomiki procesowej poprzez zmniejszenie ilości spraw, jednolitości załatwiania podobnych spraw, a w przypadku drobnych roszczeń przez umożliwienie ich dochodzenia, które ze względu na złożony (skomplikowany) charakter, koszty oraz przewagę materialną strony przeciwnej, pozwalającą na przeciąganie i utrudnianie postępowania nie byłyby w ogóle dochodzone.

Na podstawie przeprowadzonych badań prawnoporównawczych Habilitant sformułował trafną tezę, że osiągnięcie wskazanych wyżej celów ochrony interesów zbiorowych wymaga istotnej modyfikacji instytucji procesowych o podstawowym znaczeniu dla przebiegu postępowania i efektywności udzielanej w nim postępowaniu ochrony prawnej. Dotyczy to przede wszystkim legitymacji procesowej, zakresu mocy wiążącej prawomocnego orzeczenia i powaga rzeczy osądzonej. Odmienne w związku z tym powinna być również określona rola sądu w tym postępowaniu. Zmiany powinny iść w kierunku wzmożenia działania sądu z urzędu w stosunku do tradycyjnego kontradyktoryjnego modelu procesu cywilnego. W związku z tym, postępowania których przedmiotem jest ochrona interesów zbiorowych mogą przybrać postać postępowań szczególnych, bądź jednego z trybów (odrębnych) procesu.

Prowadząc badania prawnoporównawcze, Habilitant wskazał również na daleko posunięte różnice terminologiczne na oznaczenie ochrony interesów zbiorowych. Kwestia ta z punktu widzenia pracy wydaje się mieć znaczenie raczej drugorzędne, aczkolwiek nie jest pozbawiona znaczenia. Wątpliwości nasuwa jednak propozycja wprowadzenia przez habilitanta nowego pojęcia postępowania złożonego na oznaczenie postępowania w sprawie o ochronę interesów zbiorowych oraz pojęcia sprawy złożonej na oznaczenie sprawy o ochronę interesów zbiorowych. Prowadzi bowiem do mnożenia przejmowania pojęć z obcych systemów prawnych na oznaczenie instytucji, które mają swoją terminologię już w pewnym stopniu utrwaloną w ustawodawstwie, orzecznictwie i literaturze. Wypada przy tym zwrócić uwagę, że mało czytelna i precyzyjna jest wskazane przez Habilitanta przesłanka formułowania tych pojęć, a mianowicie, różnorodność interesów podmiotów występujących po tej samej stronie procesowej. Nie można bowiem wykluczyć, że różnorodność ta może wystąpić także w postępowaniach, których celem jest ochrona interesów in-

dywidualnych, np. w sprawie z powództwa przeciwegzekucyjnego o zwolnienie zajętego przedmiotu od egzekucji, jeżeli dłużnik zaprzecza prawu powoda.

Mając na uwadze wyniki badań prawnoporównawczych Habilitant w rozdziale VI dokonał charakterystyki nowych sposobów ochrony interesów zbiorowych w polskim postępowaniu cywilnym. Zaliczył do nich postępowanie grupowe, które służy ochronie rzeczywistych interesów zbiorowych oraz sądową ochronę interesów zagrożonych lub dotkniętych szkodą w środowisku jako dobru wspólnym oraz ochronę sądową zbiorowych interesów konsumentów i przedsiębiorców służące ochronie rzeczywistych interesów zbiorowych (s. 255). Następnie dokonał szczegółowej analizy tych sposobów w relacji do niektórych sposobów ochrony występujących w prawie obcym, wskazując na ich niedoskonałości, których skutkiem jest nie tylko nieefektywność udzielanej ochrony prawnej ale także istotne ograniczenia w możliwości dochodzenia ochrony, jak chociażby w przypadku postępowania grupowego ze względu na wymagalną minimalną ilość osób tworzących grupę, brak zwolnienia od kosztów sądowych, czy złożenie przez stronę powodową kaucji na zabezpieczenie kosztów procesu należnych stronie pozwanej na wypadek nieuwzględnienia powództwa. Mankamentem jest też powierzenie niekiedy dochodzenia ochrony interesów zbiorowych określonym podmiotom (organom państwowym samorządowym lub organizacjom społecznym) nie dotkniętym bezpośrednio naruszeniem interesu, np. w sprawach o ochronę zbiorowych interesów osób zagrożonych lub dotkniętych szkodą w środowisku.

W kolejnych rozdziałach pracy (VII, VIII i IX) Habilitant dokonał szczegółowej analizy legitymacji procesowej, mocy wiążącej prawomocnego wyroku, powagi rzeczy osądzonej i roli sądu w nowych sposobach ochrony interesów zbiorowych przewidzianych w prawie polskim w relacji do uregulowań państw obcych. Trafnie wskazał niedoskonałości polskich regulacji w tym zakresie, których skutkiem jest niekiedy istotne ograniczenie możliwości dochodzenia ochrony interesów zbiorowych w tych postępowaniach, jak również mała efektywność udzielanej ochrony ze względu na dominujące regulacje właściwe dla postępowania o ochronę interesów indywidualnych. Zgodzić się należy z Habilitantem, że uregulowania tych instytucji w nowych sposobach ochrony interesów zbiorowych w polskim postępowaniu cywilnym hołdują w znacznym stopniu rozwiązaniom właściwym dla dochodzenia ochrony interesów indywidualnych. Skutkiem tego jest ograniczenie możliwości samodzielnego działania chociażby w ograniczonym zakresie przez członków grupy przez sądem wynikające z powierzenia działania na ogół jednemu podmiotowi (reprezentantowi). Słabość ochrony interesów zbiorowych może wynikać także z ograniczeniem

możliwości dochodzenia ochrony tylko niektórych interesów zbiorowych albo braku zainteresowania dochodzeniem ochrony interesów zbiorowych ze strony reprezentanta grupy (zbiorowości), jeżeli legitymacja została przyznana organom państwa, samorządowym lub organizacjom pozarządowym, np. ochrona interesów konsumentów bądź przedsiębiorców przewidziana w ustawach z 23.8.2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym (t. jedn. Dz.U. z 2016 r., poz. 3 ze zm.) i ustawie z 16.4.1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (t. jedn. Dz.U. z 2003 r., nr 153, poz. 1503) i małej efektywności ochrony udzielanej w tych postępowaniach. Mała efektywność ochrony lub jej brak może zaś prowadzić do wyrządzenia szkody także interesom indywidualnym członkom grupy, zwłaszcza w przypadku rzekomych interesów zbiorowych, gdy działa za nich reprezentant na zasadzie podstawienia bezwzględnego - wykluczającego osobisty udział członka grupy w postępowaniu przed sądem, z czym mamy do czynienia w postępowaniu grupowym. Stąd też trafne jest spostrzeżenie Habilitanta, że istotnych zmian wymagają nie tylko wskazane przez niego instytucje procesowe ale również rola sądu, która powinna oscylować w kierunku działania z urzędu już na etapie wszczęcia postępowania, a w szczególności w jego toku i przy wyrokowaniu dla zapewnienia ochrony interesów członków grupy którzy nie biorą udziału z toczącym się postępowaniu z przyczyn natury faktycznej lub prawnej.

Rozprawa habilitacyjna dra Roberta Kulskiego jest opracowaniem oryginalnym i inspirowanym do dalszych badań, zwłaszcza jeśli zważyć, że ochrona interesów zbiorowych w polskim postępowaniu cywilnym jest na etapie rozwoju i ciągle ewoluuje. Jest to pierwsze opracowanie monograficzne obejmujące w sposób całościowy sposoby ochrony interesów zbiorowych w polskim postępowaniu cywilnym, a nie jak większość dotychczasowych opracowań dotyczących jednego ze sposobów ochrony. Praca ma w znacznej mierze walor teoretyczny i prawnoporównawczy. Część rozważań szczegółowych z pewnością okaże się jednak przydatna w rozwiązywaniu problemów praktycznych.

Autor prezentuje dobry warsztat naukowy. W pracy posłużył się głównie metodą dogmatyczną, uzupełnioną w szerokim zakresie uwagami prawnoporównawczymi. Praca napisana jest prostym i precyzyjnym językiem. Tok wywodów i argumentacja prezentowana w rozprawie poprawne. Liczne przypisy zamieszczone w pracy nie ograniczają się tylko do wskazania danych bibliograficznych, lecz w szerokim zakresie mają naturę merytoryczną i zawierają niekiedy polemikę z poglądami literatury, czy ocenę uregulowań prawnych nie stanowiących zasadniczego nurtu rozważań, ale z nim związanych. Zamieszczone w recenzji pewne uwagi krytyczne (nieliczne) mają charakter wyłącznie polemiczny

i w żadnym razie nie podważają ogólnie wysokiej wartości recenzowanej rozprawy, która stanowi doniosły wkład do nauki postępowania cywilnego.

II. Ocena dorobku naukowego dra Roberta Kulskiego

Lista publikacji dra Roberta Kulskiego obejmuje 40 pozycji o zróżnicowanym charakterze, z czego 20 powstało po uzyskaniu stopnia doktora. Publikacje obejmują dwie monografie naukowe - jedną z nich stanowi uzupełniona i uaktualniona wersja rozprawy doktorskiej pt. "Umowy procesowe w postępowaniu cywilnym", Kraków 2006, drugą - rozprawa habilitacyjna, 27 artykułów, jedna glosa do wyroku Sądu Najwyższego, współautorstwo komentarza do Kodeksu postępowania cywilnego pod red. K. Piaseckiego i A. Marciniaka, obejmujące osiem odrębnych zagadnień tematycznych oraz dwa sprawozdania z konferencji międzynarodowych, w tym jedno we współautorstwie z dr-em Piotrem Rylskim. Spośród wskazanych wyżej publikacji 5 zostało opublikowanych w pracach zbiorowych i czasopismach zagranicznych w języku angielskim. Dr Robert Kulski wygłosił ponadto 12 referatów na międzynarodowych i krajowych konferencjach naukowych, z czego 5 w języku angielskim.

Zainteresowania naukowe Habilitanta są bardzo szerokie i zróżnicowane. Poza tematyką objętą rozprawą habilitacyjną dotyczą prawa postępowania cywilnego polskiego i obcego. Można wśród nich wskazać kilka kierunków badawczych o szerszym lub węższym zakresie z oraz zagadnienia, która wykraczają poza te kierunki. Zasadnicze kierunki badań naukowych Habilitanta obejmują zatem problematykę umów procesowych w postępowaniu cywilnym, postępowań odrębnych w procesie, sądowego postępowania egzekucyjnego i amerykańskiego postępowania cywilnego. Natomiast spoza wskazanych wyżej kierunków badawczych, orbicie zainteresowań Habilitanta znalazły się opracowania dotyczące posiedzeń sądowych, połączenia spraw lub roszczeń, celu i funkcji postępowania cywilnego oraz uznawania orzeczeń sądów państw obcych lub rozstrzygnięć innych organów państw obcych.

Wyniki badań dotyczące umów procesowych w postępowaniu cywilnym zostały częściowo opracowane i opublikowane w artykułach: "Charakter prawny umów procesowych" (PiP 2002, nr 1), "Systematyka umów procesowych w prawie postępowania cywilnego" (Zeszyty Naukowe Akademii Polonijnej 2003, nr 1) oraz w glosie do wyroku Sądu Najwyższego z 11 lipca 2001 r., V CKN 379/00 (PiP 2002, nr 11). Rozwinięcie i dopełnienie

tego kierunku badań Habilitanta stanowi opublikowana uzupełniona i uaktualniona rozprawa doktorska pod tytułem "Umowy procesowe z postępowaniu cywilnym". Uzupełnienie dotyczyło umowy o mediację, w związku z wejściem w życie przepisów o mediacji już po przygotowaniu i obronie pracy doktorskiej.

Opublikowane wcześniej artykuły oraz wspomniana monografia ukazują problemy, jakie wyłaniają się na tle charakteru prawnego, dopuszczalności umów procesowych oraz skutków zawarcia umów tego rodzaju. Autor dokonał wnikliwej analizy tych zagadnień w na gruncie prawa polskiego i państw obcych, dochodząc do wniosku, że w Polsce umowy takie mogą być zawierane w wąskim zakresie i nie mają większej doniosłości praktycznej. Odwołując się do obcych systemów prawnych, wskazał na możliwość zawierania w owym czasie umów procesowych *de lege lata* w szerszym zakresie niż jest to przyjmowane w polskim orzecznictwie i doktrynie (umowy dowodowe) oraz zgłosił postulaty *de lege ferenda* o rozszerzenie dopuszczalności zawierania takich umów. Praca stanowi zatem nie tylko wnikliwe, całościowe opracowanie problematyki umów procesowych w polskim postępowaniu cywilnym, ale także prezentuje nowe spojrzenie na ich dopuszczalność i znaczenie oraz trendy w światowym ustawodawstwie i orzecznictwie. Opracowanie to znalazło uznanie w literaturze postępowania cywilnego, o czym świadczą częste powołania w opracowaniach naukowych.

Zainteresowania Habilitanta umowami procesowymi nie zakończyły się jednak z wydaniem powołanej wyżej monografii. Zainteresowania te kontynuował także w czasie późniejszym i dotyczyły one zawierania umów w poszczególnych rodzajach postępowania cywilnego, ze szczególnym uwzględnieniem umów o jurysdykcję w świetle rozporządzenia Rady WE nr 44/2001 oraz umów dowodowych w postępowaniu przed sądem polubownym. Owocem tych badań są artykuły: "Umowy o jurysdykcję krajową w poszczególnych rodzajach postępowania cywilnego" w: W kierunku sprawnego państwa. Publiczno-prawne instrumenty kształtowania polityki społecznej i gospodarczej (red. M Thorz, Częstochowa 2008), "Postępowanie dowodowe przed sądami polubownymi w ujęciu prawa polskiego i prawa amerykańskiego" (Fakultas Iuridica Universitatis Ressorviensis. Ius et Administratio 2006. Zeszyt specjalny), "Sposób prowadzenia dowodów w postępowaniu przed sądem polubownym" w: Sądy polubowne i mediacje. (Red. J. Olszewski, Warszawa 2008). W odniesieniu do umów o jurysdykcję w świetle rozporządzenia 44/2001 przyjmuje niewątpliwie trafną tezę, że dla oceny skuteczności umowy derogującej jurysdykcję należy stosować przepisy tego rozporządzenia, a nie prawa wewnętrznego państwa, którego jurysdykcja jest derogowana, albo na rzecz którego jest derogowana. Należy zaznaczyć, że

rozważania te zachowują w pełni aktualność także na gruncie rozporządzenia nr 1215/2012, które zastąpiło rozporządzenie 44/2001. Wysoko należy też ocenić rozważania dotyczące dopuszczalności umów dowodowych w postępowaniu przed sądem polubowym i sposobu przeprowadzania dowodów w tym postępowaniu w związku z zawarciem takich umów.

W kręgu zainteresowań Habilitanta były także postępowania odrębne w procesie, do których zaliczył także postępowanie grupowe uregulowane w ustawie z 17.12.2009 o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym. Zostały zaprezentowane we fragmentach komentarza do Kodeksu postępowania cywilnego pod red. K. Piaseckiego i A. Marciniaka dotyczących postępowania uproszczonego (art. 505¹ - 505¹⁴), europejskiego postępowania nakazowego (art. 505¹⁵ - 505²⁰), europejskiego postępowania w sprawie drobnych roszczeń (art. 505²¹ - 505^{27a}) i elektronicznego postępowania upominawczego (art. 505²⁸ - 505³⁸) oraz w opracowaniach artykułowych, które dotyczą elektronicznego postępowania upominawczego ("Some Remarks on the Course of Polish Electronic Proceedings by Writ of Payment" w: *Electronic Justice-Present and Future* editet by M. Kengyel, Pécs 2010, "Remarks on the Polish Electronic Proceedings by Writ of Payment" w: *Electronic Technology and Civil Procedure. New Paths to Justice from Around the World*, eds. M. Kengyel and Z. Nemessanyi, Dordrecht, Heidelberg, New York, London 2012, Springer Publishing House). Ocena niektórych uregulowań postępowania grupowego Habilitant znajduje się w artykułach: "Modele określenia członkostwa w grupie w postępowaniu wszczętym na podstawie postępowań" w: *Współczesne przemiany postępowania cywilnego* pod red. P. Pogonowskiego, P. Ciocha, E. Gapskiej, J. Nowińskiej, Warszawa 2010; "Teoretyczne koncepcje postępowania grupowego", PPC 2011, nr 1.

Opracowania zamieszczone w Komentarzu do Kodeksu postępowania cywilnego nie ograniczają się jedynie do prostej egzegezy przepisów regulujących dane postępowania odrębne, lecz zawierają szeroką sferę rozważań teoretycznych, a w przypadku europejskiego postępowania uproszczonego, europejskiego postępowania w sprawie drobnych roszczeń i elektronicznego postępowania upominawczego mają ponadto charakter nowatorski. Zostały bowiem przygotowane i opublikowane wkrótce po wejściu w życie tych przepisów. Zamieszczenie rozważań teoretycznych dotyczących postępowań odrębnych w Komentarzu do Kodeksu postępowania cywilnego stanowi wyraz "przesunięcia" publikowania wyników badań naukowych do komentarzy. Podyktowane to jest w znacznej mierze względami praktycznymi, zwłaszcza w przypadku nowych uregulowań, które wymagają niezwłocznego wyjaśnienia pojawiających się wątpliwości. Te zaś wymagają nie tylko

wskazania sposobu stosowania, ale również uzasadnienia teoretycznego przyjętych rozwiązań, którego na ogół we wcześniejszej literaturze brakuje. Stąd też opracowaniach w komentarzach przybierają często charakter naukowy i do takich właśnie należą opracowania dra Roberta Kulskiego dotyczące postępowań odrębnych zamieszczone w Kodeksie postępowania cywilnego pod red. K. Piaseckiego i A. Marciniaka. Tym samym wkompowują się i pomnażają dorobek nauki prawa postępowania cywilnego.

Nowatorski i wysoki poziom naukowy wykazują także opracowania Habilitanta dotyczące postępowania grupowego, które w znacznym stopniu prezentują rozwiązania obcych systemów prawnych, głównie amerykańskiego oraz możliwość wykorzystania, względnie wykorzystanie tych rozwiązań w postępowaniu grupowym uregulowanym w ustawie z 17.12.2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym. Na uwagę zasługuje postulat zgłoszony w opracowaniu "Modele określenia (...)" wprowadzenia do polskiego systemu prawnego pod pewnymi warunkami postępowania grupowego o modelu *op-aut*, co znacznie uprościłoby i przyspieszyłoby postępowanie na etapie tworzenia grupy oraz rozwiązało niektóre problemy wiążące się z mocą wiążącą wydanego orzeczenia względem osób, które w postępowaniu tym nie brały udziału. Pogląd ten spotkał się nie tylko z odzewem, ale także z aprobatą w doktrynie.

Wysoko wypada ocenić także dorobek naukowy Habilitanta z trzeciego zakresu zainteresowań, tj. sądowego postępowania egzekucyjnego. Również w tym przypadku część dorobku została opublikowana w komentarzu do Kodeksu postępowania cywilnego pod red. K. Piaseckiego i A. Marciniaka. Są to opracowania dotyczące wszczęcia egzekucji i dalszych czynnościach egzekucyjnych (art. 796 - 817 k.p.c.) oraz powództw przeciwegzekucyjnych (art. 840 - 843 k.p.c.). Również w tym przypadku, opracowania te zawierają warstwę teoretyczną i mają charakter nowatorski za sprawą zmian wprowadzonych w 2016 roku, które wywołują wątpliwości natury tak praktycznej, jak i teoretycznej. Habilitant wychodząc naprzeciw tym potrzebom wskazuje propozycje rozwiązań, podając jednocześnie podłoże teoretyczne i aspekty praktyczne. Takie ujęcie zagadnienia powoduje, że opracowania te, podobnie jak dotyczące postępowań odrębnych mają charakter naukowy, wzbogacający naukę w zakresie postępowania egzekucyjnego.

Z innych zagadnień, z zakresu sądowego postępowania egzekucyjnego w kręgu zainteresowań Habilitanta znalazły się zastosowanie technologii informacyjnych w sądowym postępowaniu egzekucyjnym na tle prawnoprównawczym (artykuł pod tym tytułem został opublikowany w: Elektronizacja sądowego postępowania egzekucyjnego w Polsce. Red. A. Marciniak, Sopot 2015) oraz sprzedaż ruchomości w drodze licytacji elektronicznej w

Polsce (artykuł w druku). Publikacje te, jak łatwo zauważyć dotyczą zmian zachodzących w procedurach egzekucyjnych wynikających z postępującej informatyzacji postępowania egzekucyjnego, która niesie ze sobą nie tylko korzyści, ale również nowe problemy, jak chociażby sposób, zakres i skuteczność czynności dokonywanych za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, czy wpływ awarii systemu teleinformatycznego na możliwość, skuteczność i dotrzymanie terminów czynności egzekucyjnych. Autor podjął próbę rozwiązania tych problemów i dokonał tego w sposób, który należy uznać za poprawny.

W sposób dość luźno związany z egzekucją sądową stanowi problematyka protokołu stanu faktycznego. Regulacja ta, wprowadzona do Kodeksu postępowania cywilnego od samego początku budziła wątpliwości. Związane były one nie tylko z rozszerzeniem kompetencji komornika poza czynności ściśle egzekucyjne ale sposobu dokonywania, charakteru i znaczenia protokołu stanu faktycznego jako środka wspomagającego efektywność wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych poprzez zapewnienie większej ochrony prawnej wierzycieli. Wskazując na istotne niedoskonałości regulacji oraz ograniczone wykorzystywanie tej instytucji w praktyce, Habilitant w artykule "Protokół stanu faktycznego (uwagi *de lege lata* i *de lege ferenda*)" w: Założenia projektu nowej ustawy o komornikach sądowych. Red. A. Marcinak, Sopot 2014 sformułował dość istotne, i jak należy przyjąć trafne postulaty co do stosowania tej instytucji *de lege lata* oraz zmian *de lege ferenda*, które by ją usprawniły i upowszechniły.

Znaczące miejsce w badaniach naukowych Habilitanta zajmuje prawo federalne Stanów Zjednoczonych Ameryki. Wyniki tych badań zostały w części zaprezentowane w rozprawie doktorskiej ("Umowy procesowe w postępowaniu cywilnym") oraz w rozprawie habilitacyjnej jako uwagi o charakterze komparatystycznym. Przedmiotem zainteresowania Habilitanta oprócz zagadnień objętych zakresem rozprawy doktorskiej i habilitacyjnej była ponadto kwestia stron postępowania i ich sytuacji procesowej, powództw grupowych oraz środków zaskarżenia. Wnikliwe publikacje z tego zakresu nie ograniczają się do prezentacji stanu prawnego zawierającego regulacje oryginalne, nie występujące albo w zmienionej postaci w ustawodawstwie kontynentalnym ale obejmują także bogaty dorobek orzecznictwa i doktryny.

Problematyka stron w procesie amerykańskim została przedstawiona w artykułach "Klauzula *forum selection* w federalnym prawie postępowania cywilnego Stanów Zjednoczonych Ameryki", PiP 2005, nr 8), zawierającym omówienie możliwości umawiania się stron co do szeregu kwestii procesowych oraz "Strona procesowa w federalnym postępowaniu cywilnym Stanów Zjednoczonych Ameryki", (Studia Prawno-Ekonomiczne 2007,

t. LXXXV). W tym opracowaniu zostały przedstawione konieczne przymioty strony i ich ustalenie przez sąd oraz ich porównanie z instytucją strony procesowej i jej przymiotów w prawie polskim. Powództwo grupowe w prawie amerykańskim (*class action*) zostało omówione w artykule "Powództwo grupowe w świetle amerykańskiego federalnego prawa procesowego cywilnego" (w: *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych. Materiały konferencyjne Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Postępowania Cywilnego, Szczecin-Niechorze 28-30.9.2007 r.*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009). Zostały w nim przedstawione szczegółowo warunki wszczęcia postępowania przed amerykańskim sądem federalnym, kategorie powództw grupowych, przebieg tego postępowania. W konkluzji autor opowiedział się za wprowadzeniem tej instytucji do polskiego prawa postępowania cywilnego, ale uregulowanego poza Kodeksem postępowania cywilnego, co też zostało dokonane ustawą z 17.12.2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym.

Specyfika środków zaskarżenia w postępowaniu przed sądami federalnymi Stanów Zjednoczonych została przedstawiona w artykule "Środki zaskarżenia orzeczeń w federalnym postępowaniu cywilnym Stanów Zjednoczonych" w: *Wokół problematyki środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym*. Red. M. Michalska-Marciniak, Sopot 2015). Autor przedstawił nie tylko system tych środków (rodzaje), ale skoncentrował się na elementach specyficznych tych środków, takich jak nadzwyczajne zwolnienie od wyroku, terminy do wniesienia poszczególnych środków, podstawy zaskarżenia i znaczna swoboda przyznana sądowi co do ostatniej kwestii.

Poza wymienionymi wyżej kierunkami badawczymi Habilitanta lokują się natomiast opracowania w pracach zbiorowych, zeszytach naukowych i komentarzu do Kodeksu postępowania cywilnego dotyczące osiągania efektywności w postępowaniu cywilnym z zakresu prawa bankowego (zabezpieczenia kredytów bankowych, bankowego tytułu egzekucyjnego), przedsiębiorcy na tle ustawy i działalności gospodarczej, celu i funkcji postępowania cywilnego, posiedzeń sądowych (komentarz do art. 148 - 163 Kodeksu postępowania cywilnego pod red. K. Piaseckiego, A. Marciniaka), uznawania orzeczeń sądów państw obcych lub rozstrzygnięć innych organów państw obcych (komentarz do art. 1145 - 1149¹ Kodeksu postępowania cywilnego pod red. K. Piaseckiego, A. Marciniaka).

Oceniając dorobek naukowy dra Roberta Kulskiego, należy stwierdzić, że wszystkie publikacje prezentują dobry poziom naukowy. Habilitant wykazał się dobrą znajomością teorii i praktyki prawa postępowania cywilnego. Prace są pisane dojrzałym językiem prawniczym, a cel publikacji jest zawsze jasno sprecyzowany. Podejmuje zagadnienia

trudne, budzące niejednokrotnie poważne rozbieżności w literaturze i orzecznictwie. W swoich badaniach zajmuje się problematyka pojawiającą się w obecnych realiach, często na skutek rozwoju cywilizacyjnego i związanych lub postulowanych z tym zmian stanu prawnego. Na uwagę zasługują bogate opracowania prawnoprównawcze dotyczące w szczególności prawa, orzecznictwa i doktryny Stanów Zjednoczonych Ameryki. Efektem tych publikacji jest przedstawienie rozwiązań obowiązujących i tendencji zmian występujących w postępowaniu cywilnym państw obcych i ich ewentualnego wpływu na zmiany zachodzące w polskim postępowaniu cywilnym. Opracowania te mają charakter nie tylko opisowy, ale również krytyczny, wskazujące zalety i wady prezentowanych instytucji. Opracowania dotyczące polskiego postępowania cywilnego w języku angielskim, niewątpliwie przyczyniają się do popularyzacji tego postępowania oraz dorobku orzecznictwa i literatury za granicą.

Rozważania prowadzone są przez Habilitanta w sposób jasny i czytelny, z wysoką kulturą i poszanowaniem poglądów odmiennych. Na pozytywną ocenę zasługuje rzetelność, z jaką wykorzystuje orzecznictwo oraz publikacje innych autorów, o czym świadczy znaczna liczba przypisów, zawierających niejednokrotnie noty polemiczne. Tezy zawarte w publikacjach są przekonujące i prawidłowo uzasadnione. Można zatem stwierdzić, że prace dra Roberta Kulskiego stanowią znaczący wkład w dorobek i rozwój nauki postępowania cywilnego.

Podsumowując tę część oceny, należy stwierdzić, że jest ona jednoznacznie pozytywna.

III. Ocena innych form aktywności naukowej, organizacyjnej i dydaktycznej

Dr Robert Kulski brał udział w programie wymiany naukowej finansowanym przez Fundację Kościuszkowską z siedzibą w Nowym Jorku (3 month Kosciuszko Foundation Fellowship) - pobyt naukowo-badawczy w Chicago-Kent College of law w Chicago (USA) grudzień - kwiecień 2012. Był organizatorem ogólnopolskiego seminarium naukowego pt. "Tożsamość kulturowa Ameryki w imigracja", połączonego z wystawą nt. "Fundacja Kościuszkowska. Amerykańskie Centrum Kultury Polskiej" na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego (Łódź, 22.3.2014 r.) oraz członkiem komitetu organizacyjnego konferencji naukowych pt. "Notarialne tytuły egzekucyjne. Między tradycją a przyszłością" (Łódź, 7.4.2017 r.) oraz pt. "Elektronizacja postępowania wieczystoksięgowego" (Łódź, 14.3.2016 r.). Był członkiem - założycielem Stowarzyszenia "Klub Stypendystów

Fundacji Kościuszkowskiej" z siedzibą w Warszawie, którego był od marca 2013 r. do marca 2017 r. Wiceprezesem Zarządu, a od marca 2017 do chwili obecnej - Prezesem Zarządu. Ponadto jest członkiem Rady Naukowej Ośrodka Naukowo-Szkoleniowego przy Krajowej Radzie Komorniczej w Warszawie (od 2013 r.) i Towarzystwa Naukowego Procesualistów Cywilnych (od 2013 r.).

Dr Robert Kulski uczestniczył również w licznych konferencjach naukowych krajowych i zagranicznych z wygłoszeniem referatu (6 krajowych i 6 międzynarodowych) oraz bez referatu (11 i 4 międzynarodowych).

W zakresie działalności dydaktycznej dr Robert Kulski prowadzi ćwiczenia, wykłady, w tym w języku angielskim dotyczący amerykańskiego postępowania cywilnego ("American Civil Procedure"), proseminaria i seminaria na Wydziale Prawa i Administracji UŁ. Jest promotorem około 70 prac magisterskich oraz recenzentem ok. 80.

Dotychczasowa aktywność organizacyjna, udział w konferencjach krajowych i międzynarodowych oraz dydaktyczna dra Roberta Kulskiego świadczą o dobrym przygotowaniu do samodzielnego organizowania i prowadzenia badań naukowych i prowadzenia zajęć dydaktycznych.

IV. Konkluzja

Przedstawiona przez dra Roberta Kulskiego rozprawa habilitacyjna pt. "Ochrona interesów zbiorowych w postępowaniu cywilnym" oraz dorobek naukowy charakteryzują się znacznym stopniem oryginalności i samodzielności i stanowią znaczący wkład w rozwój nauki prawa postępowania cywilnego. W związku z pozytywną oceną rozprawy habilitacyjnej, dorobku naukowego oraz aktywności organizacyjnej i dydaktycznej dra Roberta Kulskiego, należy stwierdzić, że spełnione są wymagania stawiane w art. 16 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule naukowym w zakresie sztuki (t. jedn. Dz.U. z 2016 r., poz. 882 ze zm.). Tym samym istnieją podstawy do dopuszczenia go do dalszych czynności związanych z przeprowadzeniem przewodu habilitacyjnego.



Józef Jagieła